

ПАМ'ЯТЬ АРХЕОЛОГІЇ

ДО 150-РІЧЧЯ
АДРІАНА
ВІКТОРОВИЧА
ПРАХОВА

І. І. Мовчан

У 80-х рр. минулого століття Київ був місцем творчості ряду видатних українських та російських істориків, археологів, художників. Саме в цей час ведуться роботи по звільненню від пізніших нашарувань та вивченню настінного живопису перлин давньоруської архітектури Софії Київської та Кирилівської церкви. Натхненником та організатором цих робіт був перший в Росії професор історії мистецтв Адріан Вікторович Прахов — людина виняткової енергії та ініціативи, невтомної художньої фантазії та любові до старовини. Щоб мати змогу вивчати пам'ятки давньоруського зодчества, віддати свій талант їх відтворенню, будівництву та оздобленню нових храмів, він залишив кафедру престижного імператорського університету в Петербурзі й оселився в Києві, де посів місце професора Київського університету. Тут він поринув у вивчення давньоруських пам'яток Києва та Волині.

Народився А. В. Прахов 4 (16) березня 1846 р. в м. Мстиславль (тепер Білорусія). З дитинства мріяв стати художником, але цей задум не здійснився через серйозну хворобу очей. Своє життя він присвятив історії мистецтва та археології Давньої Русі. Закінчивши 1867 р. Петербурзький університет молодий дослідник продовжує освіту за кордоном. Він прослухав курс лекцій з мистецтва в Мюнхені, кілька років працював у музеях Парижа, Лондона, Берліна, Рима. Повернувшись на батьківщину, вчений читає лекції з історії та теорії мистецтв в університеті та Академії мистецтв Санкт-Петербурга, а також керує художнім відділом журналу «Пчела» (1875—1878 рр.). У 1880 р. йому присвоєно звання професора мистецтв. Через деякий час розпочався київський період у творчому житті А. В. Прахова. Саме на початку 80-х рр. у Києві в Кирилівській церкві було розпочато звільнення з-під пізніх нашарувань тиньку фрескових розписів XII ст. Завдяки своєрідним археологічним дослідженням по виявленню стародавніх фресок, професором Праховим були відкриті такі перлини давньоруського мистецтва як «Житіє Кирила», «Ангел, що звиває небо», «Різдво Христове», «Успіння Богородиці» та ін. Ця копітка і складна робота повністю лягла на плечі Прахова, починаючи від добування коштів на роботи і закінчуючи науковими та методичними розробками реставраційних процесів. Знавець історії мистецтв стародавнього Єгипту, Греції та Київської Русі Адріан Вікторович повністю вкладав душу в цю роботу і діяв на підставі найновіших досягнень реставраційної науки того часу. Дослідник публікує в журналах Києва та Петербурга наукові статті, присвячені Кирилівському монастирю, котрі, відзначаючись професіоналізмом, стали першим найповнішим викладом історії цієї видатної пам'ятки давньоруського зодчества. Для робіт по розкриттю та відновленню стародавніх фресок з ініціативи А. В. Прахова були запрошені викладачі та учні відомої в Києві рисувальної школи, якою керував М. І. Мурашко. За короткий час було відкрито понад 800 м² фрескового живопису XII ст. Кирилівської церкви з

© І. І. МОВЧАН, 1997

них зроблені копії, які й зараз перебувають у запасниках Російського музею Санкт-Петербурга. Фрескові композиції, які збереглися не повністю, не відповідали «благолепію» храму. Під тиском священнослужителів А. В. Прахов змушений був дати дозвіл на «поновлення» фресок, які були записані олійними фарбами в основному учнями рисувальної школи.

В тих місцях, де фреска була втрачена повністю, А. В. Прахов сміливо запропонував написати нові композиції тоді ще маловідомому молодому художникові М. О. Врубелю. З травня по жовтень 1884 р. на стінах цього храму ним було написано кілька завершених композицій, які посіли чільне місце в світовому мистецтві. Найкращим твором, що виконав М. О. Врубель у Кирилівській церкві, є пано «Надгробний плач». Працюючи над його сюжетом, М. О. Врубель підготував чотири ескізи. Кращий, на його думку, варіант він написав як пробний на стіні аркосолія. А. В. Прахов справедливо визнав цей ескіз цілком завершеним художнім твором, який було залишено без переробок і доповнень.

Після завершення робіт в Кирилівській церкві професор Прахов проводить значні роботи по дослідженню та відновленню давньоруських храмів Волині. В науковому архіві Інституту археології НАН України зберігаються цікаві документи, які свідчать про значний внесок А. В. Прахова в археологію Волинського краю. Дослідник розробляє проєкт та очолює комісію по відновленню Успенського храму XII ст. у Володимирі-Волинському. В цих роботах разом з Праховим брав участь археолог, професор Київського університету В. Б. Антонович. В урочищі «Федорівщина» цього ж міста А. В. Прахов проводить археологічні дослідження великої давньоруської церкви. Неподалік Володимира-Волинського ним були здійснені роботи по відновленню стародавнього храму в с. Зимно.

У 1996 р. минуло 100 років з дня завершення оздоблення побудованого в Кисві Володимирського собору, якому А. В. Прахов віддав кращі, найбільш творчо могутні роки життя і діяльності. Для декорування інтер'єру храму він зібрав найвидатніших художників Петербурга, Москви, Києва і навіть Рима, звідки приїхали росіяни живописці брати Павло та Олександр Свєдомські. Художник М. В. Нестеров через багато років писав, що Київ у ті роки став центром художньої Росії, де створювались шедеври не лише на стінах Володимирського собору, а й в численних художніх майстернях міста. Його квартира по вул. Трьохсвятительській, 20 стає центром, де збиралися не лише «соборяни», а й інші київські та заїжджі митці. Серед них В. М. Васнецов, М. В. Нестеров, М. О. Врубель, І. Ю. Рєпін, М. М. Антокольський, О. О. Мурашко, В. О. Котарбинський, М. К. Пимоненко та багато інших талановитих людей. Душею цих відвідин був А. В. Прахов та його дружина Емілія Львівна — талановита піаністка. У своїх спогадах син професора, відомий український мистецтвознавець М. А. Прахов писав: «Батько наш умів швидко і по-дружньому сходитися з різними людьми і захоплювати їх своїм художнім ентузіазмом та веселістю, а мати — дотепністю та добротою».

Особливі риси характеру та виняткова працездатність А. В. Прахова дозволили М. В. Нестерову, взагалі досить стриманий, скупий на похвалу людині, написати такі рядки: «Даровитий вчений, професор історії мистецтв, захоплюючий лектор та співрозмовник, А. В. Прахов весь був у мистецтві. Він любив його всіма силами душі. Він завжди щось відкривав, чи напівзабуті мозаїки і фрески старих церков або художників з їх майбутніми творіннями... А. В. Прахов відшукав і покликав до життя талант тоді ще молодого Врубеля, він першим побачив дивне дарування цього художника, сміливо запропонував йому розписи Кирилівської церкви в Кисві... Там, де з'являвся А. В. Прахов, вирувало життя і неможливе ставало реальністю... Все живе, натхнення, що було в цій багато обдарованій людині, не пройде безслідно».

І донині стоять чудові пам'ятки давніх зодчих, у відновлення яких вдихнув силу таланту своєї душі російський та український історик мистецтв, професор А. В. Прахов.